

BEATA MAKOWSKA*

PARKI RZEŹB W NORWEGII

THE SCULPTURE PARKS IN NORWAY

Streszczenie

Artykuł omawia norweskie parki miejskie poświęcone pamięci znanych rzeźbiarzy, eksponujące ich dzieła wśród roślin i krajobrazu naturalnego. Wysoki poziom artystyczny prac współgrających z pięknem zaprojektowanej przez człowieka zieleni, a także z istniejącym naturalnym ukształtowaniem terenu przyczyniły się do powstania wartościowych przestrzeni publicznych, będących miejscem rekreacji i turystyczną atrakcją regionów. Parki są wyrazem związku człowieka z naturą i przyjęty formę galerii sztuki na otwartym terenie. Na tle roślin, skał i wody w znakomity sposób wyeksponowano rzeźby upamiętniające historyczne zdarzenia, znanych norweskich artystów, a także postaci przedstawiające zwyczajnych ludzi i zwierzęta. Przykłady te stanowią okazję do zaprezentowania i popularyzowania prac współczesnych i niedawno zmarłych rzeźbiarzy, a także zabezpieczenia ich dorobku dla przyszłych pokoleń. Rzeźby są ważnymi elementami budującymi tożsamość narodową Norwegów.

Słowa kluczowe: norweski park rzeźb, przestrzeń zielona w mieście

Abstract

The article presents Norwegian city parks dedicated to the memory of sculptors which expose their works among plants and the natural landscape. The high artistic level of works being in harmony with the beauty of greenery designed by humans and with the existing natural lay of the land contributed to the creation of valuable public spaces, which are a place of recreation and a tourist attraction of regions. As an expression of the relationship of man and nature, parks have adopted a form of art gallery in the open air. Sculptures commemorating historical events, popular Norwegian artists as well as figures presenting ordinary people and animals are perfectly exposed against the background of plants, rocks and water. These examples provide an opportunity to present and popularise modern works and works of recently deceased sculptors and to protect their heritage for future generations. They are important items that build the national identity of Norwegians.

Keywords: Norwegian sculpture park, green spaces in the city

* Dr inż. arch. Beata Makowska, Zakład Rysunku, Malarstwa i Rzeźby, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. WSTĘP

Przyroda w Norwegii zachowała w większości nieskażony przez działalność człowieka charakter. Surowy klimat i górzyste ukształtowanie terenu od wieków utrudniały osadnictwo i sprzyjały zachowaniu terenów zielonym w ich pierwotnym stanie. Na obszarze kraju znajduje się 31 parków narodowych, które zajmują 10% powierzchni kraju, a także wiele ogrodów botanicznych, bezpłatnie udostępnianych zwiedzającym. Przykładem jest jeden z największych ogrodów botanicznych Rogaland Arboretum, położony koło Sandnes [1], który powstał w 1972 roku na obszarze 60 ha (15 km ścieżek spacerowych, blisko 1300 gatunków roślin, m.in. *Acer*, *Sorbus*, *Syringa*, *Taxus*, *Rododendron*). Życie w trudnych warunkach sprawiło, że Norwegowie mają wyjątkowy stosunek do przyrody i potrzebę bliskiego z nią kontaktu. Ponad połowa mieszkańców posiada domki letniskowe (*hytta*), które są przekazywane w rodzinach z pokolenia na pokolenie. Uprzywilejowanie w kontaktach z naturą mają nie tylko mieszkańcy, ale także turyści, co zapewnia obowiązujące w Norwegii prawo *Allemansretten*. Wszyscy mogą korzystać z lasów, kąpać się w jeziorach i rzekach, chodzić po górach w zasadzie w dowolnym miejscu [2]. Przywiązanie do natury odzwierciedla także charakterystyczny zwyczaj krycia dachów domów darnią, który nawiązuje do przeszłości (pochodzi jeszcze z czasów wikingów) i podkreśla narodową tożsamość.

Parki norweskie składają się zazwyczaj z trzech najważniejszych elementów: zieleni, wody i kamieni (jako budulca lub formy naturalnej). Woda jest dodatkowo źródłem poszerzających przestrzeń efektów perspektywicznych, zwielokrotniających zieleń i krajobraz w odbiciu. W parkach i ogrodach rosną typowe dla Norwegii drzewa (m.in. jak świerki, sosny, brzozy, dęby, lipy, jesiony, leszczyny, jarzębiny i wiązy).

Na szczególną uwagę zasługują miejskie parki rzeźb, które mają dla Norwegów symboliczne i dydaktyczne znaczenie, tym bardziej, że historia niepodległej Norwegii jest stosunkowo krótka. Pamięć o znanych postaciach, zwłaszcza artystach – pisarzach, poetach i malarzach, stanowi ważny element budujący ich tożsamość narodową¹. W każdym, nawet najmniejszym miasteczku norweskim można natrafić na interesujące rzeźby upamiętniające historyczne zdarzenia lub przedstawiające ludzi i zwierzęta. Rzeźby zespolone kompozycyjnie z roślinnością intensywnie oddziałują plastycznie – oglądane bliska, z daleka i w odbiciu w wodzie. W ogrodach historycznych „rzeźbiarskie schematy alegoryczne, symboliczne wyobrażenia (...) w swojej epoce kreowały szczególny klimat humanizmu towarzyszący mecenasom i artystom w tworzeniu ideowej koncepcji dzieła” [3]. Od wieków stanowiły nieodłączny element ogrodów i parków.

2. PARK GUSTAVA VIGELANDA W OSLO

„A jego sztuka nie jest sztuką przeciętnego mózgu kierowanego do «ludu», to nie sztuka słabowitych, zblazowanych nerwów dla słabowitych hospitantów wyperfumowanych gabinetów, lecz wiecznie stara i wiecznie nowa sztuka jedyne dla jedyne-go”².

¹ Jak pisał Jan Białostocki: „Tradycja staje się (...) czynnikiem wiążącym grupy społeczne (...), których pamięć odwołuje się do wydarzeń, bohaterów i pamiątek legitymujących i uzasadniających poczucie więzi wewnątrz grupy, a odrębności wobec tych, którzy do niej nie należą. Widzialnymi elementami tradycji są pomniki, monumenta pozostawione przez przeszłość i trwające jako jej dokumenty”, [w:] J. Białostocki, *Refleksje i syntezy ze świata sztuki*, PWN, Warszawa 1987, s. 12.

² Stanisław Przybyszewski o twórczości Gustawa Vigelanda, [w:] S. Przybyszewski, *Na drogach duszy*, Wydawnictwo Zwoliński, Kraków 1900, s. 84.

Znakomitym przykładem parku rzeźb jest Park Vigelanda w zachodniej części Frognerparken w Oslo, który powstał w latach 1924-1949. Początkiem jego idei było zlecenie władz miasta na wykonanie fontanny, które Vigelang otrzymał w 1907 roku. Pierwotnie miała być ona postawiona w innym miejscu (przed budynkiem Parlamentu – Eidsvolls Plass), później przeznaczono na jej lokalizację fragment parku Frogner. Rzeźby do fontanny powstały w latach 1907-1914, a w latach 30. projekt stopniowo rozrastał się o nowe elementy, m.in. rzeźby wokół fontanny i mozaiki (przedstawiające labirynt o długości 3000 m, wykonane w białym i czarnym granicie, zajmujące powierzchnię 1800 m²), latarnie, most łączący brzegi stawu, a także bramy wykute w żelazie. Projekt był finansowany przez władze Oslo, firmy państwowe (m.in. bank) i wiele osób prywatnych.

Park został ukończony według koncepcji artysty już po jego śmierci pod koniec lat 40. Gustav Vigeland (właściwie Gustav Thorsen, 1869-1943) studiował rzeźbę w Paryżu m.in. u Augusta Rodina. Park w Oslo jest jego największym dziełem (powierzchnia 32 ha), nad którym pracował 40 lat. Podobnie jak jego mistrzowi, udało się Vigelandowi stworzyć niezwykle miejsce do ekspozycji prac na otwartym terenie. Jego znaczną powierzchnię zajmują trawniki podzielone na kwatery ozdobione m.in. różami. Boczne aleje, ograniczone drzewami (m.in. klonami) i strzyżonymi żywopłotami, tworzą zdefiniowane wnętrza. W parku umieszczono 212 rzeźb wykonanych w granicie i brązie przez Gustawa Vigelanda i jego uczniów. Tematyka prezentowanych tutaj rzeźb (blisko 600) związana jest z cyklem życia człowieka od narodzin do śmierci oraz towarzyszącym mu uczuciom. Najbardziej znane są rozłuszczony chłopiec (*Sinna-taggen*) i 17-metrowy obelisk zwany *Monolitem* (*Monolitten*), wykonany z jednej bryły granitu, umieszczony na wzgórzu parku³. Oś kompozycyjna parku ma 850 metrów i jest podzielona na pięć odcinków: wejście, most z terenem do zabaw dla dzieci, fontannę, obelisk *Monolit* i rzeźbę zatytułowaną *Koło życia*, symbolizującą wieczność (wykonana w latach 1933–1934 według szkicu z 1930 roku). Wejście do parku składa się z pięciu dużych bram i dwóch małych, przeznaczonych dla pieszych⁴. Most ma 100 m długości i 15 m szerokości i powstał na miejscu starego, wybudowanego w 1914 roku. Vigeland wykonał dla niego w latach 1925-1933 58 rzeźb w brązie, przedstawiających dzieci, kobiety i mężczyzn. Park Vigelanda jest jedną z największych atrakcji turystycznych Oslo, będąc także ulubionym miejscem spacerów jego mieszkańców [4].

3. PARKI W STAVANGER

Interesującymi przykładami organizującymi i scalającymi przestrzeń miasta Stavanger są parki położone wokół jeziora Breivatnet i Mosvatnet, na których terenie znajduje się wiele rzeźb zaprojektowanych przez różnych autorów. Obok jeziora Breivatnet rzeźbę znanego norweskiego pisarza Alexandra Lange Kielliana (1849–1906) wykonał Magnus Vigrestad w 1928 roku, a fontannę-rzeźbę zatytułowaną *Torfowisko* (*Peat Moor*), upamiętniającą siostrę pisarza – malarkę Kitty Kielland (1843–1914), wykonał w 1998 roku artysta Mariit Aanestad [5]. Hołd pisarzowi Arne Garborgowi (1851–1924) oddaje posąg z 1947 roku, a pisarzowi Sighjøm Obstfelderowi z 1917 roku, umieszczone w sąsiedztwie katedry i szkoły. Koło jeziora Breivatnet znajdują się także: pomnik gazeli (*Marshall Fredericks Gazele*), upamiętniający wielką emigrację Norwegów do Ameryki (1958), a także rzeźby przedstawiające chłopców – jednego z kozą (1925), drugiego z kaczkami (1953), podkreślające szacunek Norwegów do zwierząt.

³ Zamierzeniem Vigelanda było wprowadzenie pływających łódek na terenie stawów. Pomysł ten został zrealizowany tylko częściowo: przez jakiś czas po wojnie w okolicy mostu pływata łódka dla dzieci.

⁴ Zaprojektowane w 1926 roku, wykonane z pewnymi zmianami w 1942 roku.

II. 1. Park w Stavanger, Norwegia (fot. B. Makowska, 2010)

III. 1. The Park in Stavanger, Norway (photo B. Makowska, 2010)

Dla parku koło jeziora Mosvatnet rzeźbę siedzącej na kamieniu dziewczyny (*Årvåken*) wykonała w 1981 roku znana współczesna rzeźbiarka norweska Hilde Mæhlum (il. 1). Znajduje się tu także Muzeum Sztuki Rogalandu (*Rogaland Kunstmuseum*) ze współczesnymi rzeźbami eksponowanymi w terenie otwartym oraz plac do zabaw dla dzieci i młodzieży. W naturalnym środowisku, w którym przeważają typowe dla krajobrazu norweskiego rośliny, żyją 143 różne gatunki ptaków [6]. Okolica ta jest bardzo popularnym miejscem rekreacyjnym.

Na terenie Stavanger umieszczono także w różnych miejscach 23 rzeźby zatytułowane *Złamane kolumny* (*Broken column*) autorstwa Antony Gormleya (2003). Wszystkie postaci symbolicznie zwrócone są w stronę morza. Są one odlewami, wykonanymi na podstawie sylwetki autora.

4. PARK FRITZA RØEDA W BRYNE

Park zatytułowany *Pieśń o życiu* (*Livsglede*) z rzeźbami Fritza Røeda (1928–2002) został otwarty w 2004 roku w Bryne na południe od Stavanger, najmłodszego miasta Norwegii (założonego w 2001 roku). Pomysł jego stworzenia dał sam artysta, został on jednak zrealizowany przez przyjaciela Skule Waksvika już po jego śmierci. Fritz Røed był znanym norweskim rzeźbiarzem, autorem licznych dzieł znajdujących się obecnie we Włoszech, Meksyku i Norwegii [7], m.in. słynnego pomnika trzech mieczy *Sverd and fjell* (1983) upamiętniającego bitwę pod Hafrsfjordem, stoczoną w 872 roku przez Haraldą Pięknotłosego, która umożliwiła pierwsze w historii zjednoczenie Norwegii w jedno królestwo.

Osnową kompozycji parku w Bryne jest rzeka, wokół której utworzono ciąg spacerowy z 10 brązowymi rzeźbami różnej wielkości: *Mała Niedzielną Księżniczka* (*Lita Søndagsprinsesse*), *Skaczący Centaur* (*Kentaurspranget*), *Spokój* (*Fred*), *Ochrona*

Il. 2. Park w Bryne, Norwegia (fot. B. Makowska, 2009)

Ill. 2. The Park in Bryne, Norway (photo B. Makowska, 2009)

(*Omsorg*), *Pierrot (Pierrot)*, *Karnawał w Wenecji (Carneval a Venezia)* (il. 2), *Klaun (Klovn)* i *Pies Cyrkowy (Liten Sirkushund)*. Zestaw rzeźb dopełnia figurka czajki (*Vipa*), która znajduje się w herbie miasta. Została ona wykonana według szkiców Røeda przez jego przyjaciela Waksvika. Ustawiono tu także rzeźbę z brązu projektu Røeda [8] znanego norweskiego pisarza i dziennikarza Arne Garborg (1851–1921). W parku posadzono róże, berberysy, różaneczniki, tuje, bluszcz, a także sosny, świerki i różnorodne drzewa liściaste. Rośliny uformowane poziomo skontrastowano z pionowymi rzeźbami, interesująco zestawiając także ich faktury. Na zakończeniu osi kompozycyjnej parku (lub jej początku) w małej skali odtworzono naturalny krajobraz norweski z wodospadem, rzeką z kamienistym brzegiem, małymi wyspami oraz typowym domem porośniętym trawą (*hytta*).

5. PARK KRAJOBRAZOWY NA WYSPIE BRU

Niezwykle interesująca jest także ścieżka spacerowa zatytułowana *Horizons and Fragments*, wciągająca w aktywne zwiedzanie wyspy Bru. Trasa ta ma 3 km długości i została otwarta w 2008 roku na terenie prywatnym (powierzchnia 800 ha) należącym do Inger Lise i Magnusa Bru. Przechodzi ona przez naturalne tereny łąk i lasów na wyspie i tworzy ją 14 zasadniczych elementów: ogrodzony ogród z wielkim gniazdem z gałęzi i 6 kamieniami z wyrytymi na nich słowami pochodzącymi z utworów Torilda Wardenæra (*Worl Fence*), szklana brama-dom ze słowem „tak” i „nie” zapisanymi w 30 językach (*Laboratory*), lądowisko aniołów – lustro nieba⁵ (*Landing site for Angels – Sky mirror*), symboliczne skrzyżowanie z podziemną drogą (*Crossroads*), wielkie nasiono o wymiarach 96 x 60 cm (*Seed Object*), ślady czapli na kamieniu (*Now, Still*), *Las słów (Forest of Words)*, wielki kamień z wyrytym na nim fragmentem wiersza (*Monumental Stone*) [9].

⁵ Tworzy je wydrążone w kamieniu zagłębienie w formie gwiazdy, wypełnione wodą deszczową.

Celem przedsięwzięcia było stworzenie dialogu między sztuką i krajobrazem, który zainspirował do stworzenia nowych metafor. Jest ono także pretekstem do kreatywnego myślenia, zabawy formą. Park krajobrazowy upamiętnia twórczość norweskich poetów (Jan Inge Sørbø, Torila Wardenæra), których fragmenty wierszy wyrzeźbiono na kamieniach. Jego autorami są architekci krajobrazu i artyści: Ingrid Juell Moe, Barbaro Raen Thomassen, Tori Wranes z Norwegii i Jørn Rønnau z Danii oraz poeta i pisarz Torild Wardenær. Teren ten jest bezpłatnie udostępniony dla zwiedzających, stanowiąc przykład promujący ekoturystykę. Odbývają się tu liczne koncerty, seminaria, kursy i wystawy plenerowe.

6. PODSUMOWANIE

Prezentowane parki cechuje przestrzenność, prostota i powściągliwość w doborze roślin, dająca złudzenie naturalnego krajobrazu. Przyjęty one formę galerii sztuki na otwartym terenie. Na tle roślin, skał i wody w znakomity sposób wyeksponowano rzeźby autorstwa znanych norweskich artystów, upamiętniające historyczne zdarzenia, a także postaci przedstawiające zwyczajnych ludzi i zwierzęta. Przykłady te są okazją do prezentacji i popularyzacji prac współczesnych i niedawno zmarłych rzeźbiarzy oraz zabezpieczenie ich dorobku dla przyszłych pokoleń. Są to także parki utrwalające pamięć o ważnych postaciach i zdarzeniach, nawiązujące do lokalnego kontekstu kulturowego i przyrodniczego. Motto kraju: „Zjednoczeni i wierni dopóki trwa Dovre” (Dovre jest symbolem Norwegii i największym chronionym masywem górskim) – świadczy o ich wielkim szacunku dla przyrody. Parki spajają i organizują przestrzeń miast, są dowodem zrozumienia lokalnych wartości i wyrazem związku człowieka z naturą.

Praca naukowa częściowo finansowana ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2007–2011 jako projekt badawczy.

LITERATURA

- MIGNOT-BARI V., Stavanger and its surroundings. European capital of culture 2008, Trolls-Livonia Print, Riga 2008.
- SIEWNIAK M., MITKOWSKA A., Tezaurus sztuki ogrodowej, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 1998, s. 228.
- SOWA W., KONIECZNY K., Norwegia. Praktyczny przewodnik, Pascal, Bielsko-Biała 2007, s. 37-42.
- RØED F., The Stavanger region 2010. Feel free – the official guide to the Stavanger region, [w:] *Store norske leksikon*, Kunnskapsforlaget, Oslo 2007.
- <http://exviking.net/man/bryne.htm>
- www.fritzoed.no
- www.gardensit.com/garden/vigeland_sculpture_park
- www.horizonsandfragments.no
- www.rogalandarboret.no
- www.snl.no/article
- www.time.kommune.no/artikkel
- www.vigeland.museum.no
- www.visitnorway.com